

УДК 94(47+57):343"193/195"

DOI <https://doi.org/10.35433/history.112030>

Данильчук Віталіна,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти,
Рівненський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
vitalina.-@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7176-7386>

Михальчук Роман,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії,
Рівненський державний гуманітарний університет
r.mykhalchuk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9313-4830>

ResearcherID AAD-6148-2020

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЬ У ВИПРАВНО- ТРУДОВИХ ТАБОРАХ ГУЛАГУ

Анотація

Мета дослідження – проаналізувати нормативно-правові документи, що регламентували відбування покарань у виправно-трудовах таборах (ВТТ) ГУЛАГУ. На основі історіографічного та джерелознавчого доробку простежити процес функціонування системи нормативно-правової регламентації відбування покарань. **Методологія** базується на засадах історизму та об'єктивності. Дослідження здійснено завдяки загальнонауковим та спеціально-історичним методам. **Наукова новизна.** Запропоновано характеристику нормативно-правових основ функціонування системи відбування покарань у таборах ГУЛАГУ в 30-50-х рр. XX ст., як інструменту тоталітарних практик у СРСР.

Висновки. Впродовж 30-50-х рр. XX ст. основним місцем відбування покарань у СРСР були виправно-трудовах табори, що були складовою централізованої системи – Головного управління таборів (ГУТАБ/ГУЛАГ). Діяльність ГУТАБу врегульовувалася нормативними документами передусім відомчого характеру. Позбавлення волі у ВТТ здійснювалося Постановою ЦВК і Ради РНК 1929 р. Невдовзі прийнято документ, що окреслював аспекти покарання у ВТТ – «Положення про виправно-трудовах

табори ОДПУ СРСР». Тимчасові інструкції про утримування ув'язнених були прийняті 1939 р. і 1940 р. та закріпили відомчий характер правового регулювання діяльності місць ув'язнення.

У переломний момент німецько-радянської війни з'являється Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про міри покарання для німецько-фашистських злочинців, винних у вбивствах і катуваннях радянського цивільного населення та полонених червоноармійців, для шпигунів і зрадників Батьківщини з числа радянських громадян і для їх пособників» (1943 р.), який запроваджував новий вид покарання – каторжні роботи. Знеособлення особистості відбувалося через присвоєння каторжникам особистих номерів, що закріплювалося «Інструкцією з обліку та етапування в'язнів, засуджених до каторжних робіт» (1943 р.).

Після завершення війни, Президія Верховної Ради СРСР, видала указ про амністію деяких категорій ув'язнених (1953 р.). Згідно розпорядження МВС СРСР «Про порядок утримання засуджених до каторжних робіт у табірних підрозділах при ВТТ і УВТТК МВС–УМВС» (1954 р.), в'язням і каторжникам врегульовано режим утримання у відповідності з інструкцією від 1947 р. Як зазначають дослідники, поступово вичерпавши себе, «на цьому історія каторги в СРСР завершилася». Відтак, для існування системи покарань в СРСР була розроблена значна кількість нормативних документів, які регулювали виправно-каральну систему та підтримували функціонування тоталітарної держави.

Ключові слова: ГУТАБ/ГУЛАГ, виправно-трудова табора (ВТТ), «вороги народу», система відбування покарань, СРСР.

Вступ. Сучасні реалії актуалізують питання дослідження репресивної політики Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) та її впливу на долю мільйонів людей, які стали жертвами тоталітарної системи. Значимості набувають не лише питання з'ясування причин позбавлення волі, правомірності застосування спеціальних форм покарання щодо різних соціальних груп та категорій людей, які опинилися у статусі «злочинців» і «ворогів народу», особистісного травматичного досвіду, але й зокрема вивчення нормативно-правових основ функціонування системи відбування покарань у виправно-трудовах таборах, трудових поселеннях і місцях ув'язнення (ГУТАБу/ГУЛАГу), які були найяскравішим уособленням радянської репресивної системи.

Аналіз історіографії засвідчив значні досягнення історичної науки в аспекті дослідження проблематики репресій у СРСР. Багатогранними і ґрунтовними є як українські, так і зарубіжні

тематичні студії, присвячені основним складовим репресивної системи в СРСР від початку її формування і до повоєнних часів, окресленню становища різних категорій ув'язнених у виправно-трудових таборах ГУЛАГу, як основного місця відбування покарань у цей час, повторному покаранню політичних бранців тощо. В означеному аспекті, доробок вчених, представлений, зокрема, працями: Л. Бондарук, Т. Вронської, В. Россіхіна, А. Жив'юка, О. Кісь, Р. Пилявця, Ю. Пилявця, Г. Савчин, Ю. Шаповала, С. Елеуханової, Н. Дулатбекова та інших.

Водночас, ще багато питань залишаються відкритими, потребують уточнення, порівняльних характеристик. Важливим при цьому є залучення різнопланових за походженням та інформативним наповненням архівних матеріалів, нормативно-правових та відомчих документів, спогадів, мемуарів осіб, які пережили репресії, з метою співставлення офіційних документів з реаліями, у яких опинялися репресовані, вивчення їхнього повсякденного життя, стратегій виживання в умовах табірному режиму, регіональної, гендерної специфіки досвіду тощо.

Мета статті – проаналізувати нормативно-правові основи функціонування системи відбування покарань у виправно-трудових таборах ГУЛАГу.

Виклад основного матеріалу. Важливою умовою функціонування тоталітарної держави є наявність у ній централізованої системи виконання покарань. У Радянському Союзі функції такої системи виконувало Головне управління таборів (ГУТАБ, ГУЛАГ). Як спеціальна «інституція», Головне управління таборів, початкова назва якого – Управління виправно-трудових таборів ОДПУ (Об'єднаного державного політичного управління), було створене у 1929 р. У жовтні 1930 р. його перетворили на Головне управління виправно-трудових таборів Об'єднаного державного політичного управління (ОДПУ). З липня 1934 р. ГУТАБ, вже як Головне управління виправно-трудових таборів, трудових поселень і місць ув'язнення, перейшов у підпорядкування новоствореного НКВС (Народного комісаріату внутрішніх справ) СРСР, а з березня 1946 р. – МВС (Міністерства внутрішніх справ) СРСР (Шаповал, 2004). Повна назва Головного управління, як і його підпорядкованість, впродовж його існування неодноразово змінювалися.

Завданням ГУТАБу, як інструменту радянської репресивної системи, було покарання, ізоляція, використання у якості робочої сили та перевиховання «неблагонадійних елементів», тобто тих, хто реально, хоча частіше уявно, чинив опір сталінському режиму. Як зазначає у своїй монографії львівська дослідниця Оксана Кісь:

«у таборах в'язні мали відчутти свою мізерність і безсилля, розкаятися, відмовитися від спротиву, підпорядкуватися і прийняти тоталітарний режим як єдино можливий спосіб існування... Важливо було зруйнувати особистості в'язнів і перетворити невільників на однорідну аморфну масу, позбавлену будь-яких ідентичностей, ціннісних принципів, моральних орієнтирів чи соціальних норм» (Кісь 2017, с. 10-11).

Що успішно вдавалося робити впродовж багатьох років. Нормативно позбавлення волі у виправно-трудовах таборах (ВТТ) віддалених місцевостей СРСР, як новий елемент соціального захисту, вводилося Постановою Центрального Виконавчого Комітету (ЦВК) і Ради Народних Комісарів (РНК) СРСР «Про зміни статей 13, 18, 22, 33 Основ кримінального законодавства СРСР та союзних республік» від 6 листопада 1929 р. (Савчин, 2016, с. 55).

Невдовзі, 7 квітня 1930 р., було прийняте «Положення про виправно-трудові табори ОДПУ СРСР», що складалося з чотирьох розділів, які регламентували структуру таборів, організаційні особливості, систему управління. Третій розділ «Основні положення про порядок утримування ув'язнених» визначав: умови прийому, основи класифікації, проживання, роботи, заохочення та дисциплінарної відповідальності, деякі питання медичного обслуговування, одержання передач, надання побачень, листування, переведення, вибуття та низку інших норм (Постановление СНК СССР, 07.04.1930). Це був основний, базовий документ, що окреслював різні аспекти відбування покарання у ВТТ. В механізмі реалізації прописаних у Положенні принципів, було прийнято низку відповідних відомчих інструкцій.

Як зазначає у своїх працях В. Россіхін, у зв'язку з тим, що Положення про ВТТ передбачало низку оціночних норм, це призводило до багатьох порушень. Як приклад, автор наводить п. 22, яким було передбачено видачу (мірою необхідності) взуття, білизни та одягу ув'язненим. Забезпечення цим покладалося на керівництво табору та інтендантську службу. Однак, на практиці, відповідальні

за це працівники ВТТ значно обмежували права ув'язнених і нерідко вдавалися до розкрадання речей. Неоднозначним виявився і пункт 47, яким регулювалося застосування зброї, зокрема, «у випадку виникнення безладдя». Однак, трактування поняття «безладдя» жодним тогочасним нормативним документом запропоновано не було. Відтак, поширеними були випадки неправомірного застосування зброї стосовно ув'язнених ВТТ (Россіхін, 2012, с. 157).

Незважаючи на наявність «Положення про виправно-трудові табори ОДПУ СРСР» і низки підзаконних актів, які унормовували питання, пов'язані з виконанням покарань і позбавленням волі у ВТТ, юридичних прогалин у цій сфері було багато. Подібна ситуація призводила до поширення різного роду порушень і актуалізувало необхідність напрацювання і прийняття нових документів, які б враховували всі недоліки.

З огляду на це, в серпні 1939 р. з'явилася «Тимчасова інструкція про режим утримування ув'язнених у виправно-трудових таборах НКВС СРСР», а в липні 1940 р. «Тимчасова інструкція про режим тримання ув'язнених у виправно-трудових колоніях», які мали гриф «таємно». Вказані інструкції цілковито закріпили вузький відомчий характер правового регулювання діяльності місць ув'язнення (Пенітенціарна система, 2013, с. 22). Окрім таборів і колоній, до 1940 р. в системі ГУЛАГу були створені спецпоселення (Музей історії ГУЛАГа).

Свої корективи у розвиток системи покарання внесла німецько-радянська війна. 19 квітня 1943 р. було видано Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про міри покарання для німецько-фашистських злочинців, винних у вбивствах і катуваннях радянського цивільного населення та полонених червоноармійців, для шпигунів і зрадників Батьківщини з числа радянських громадян і для їх пособників», згідно з яким запроваджувався новий вид кримінального покарання – каторжні роботи. У статті 2 йшла мова про те, що «посібники з місцевого населення, викриті у сприянні злочинцям у вчиненні розправ і насильства над цивільним населенням і полоненими червоноармійцями, караються засланням на каторжні роботи строком від 15 до 20 років» (Указ Президиума Верховного Совета СССР, 19.04.1943). Каторжні роботи як вид покарання проіснував до 1954 р.

Важливим також є те, що види покарання, встановлені Указом від 19 квітня 1943 р., такі як каторга і страта через повішення, для радянської правової системи були унікальним явищем, адже ні до цього часу, ні згодом, вони офіційно не встановлювалися і не застосовувалися. Смертну кару в СРСР було скасовано на підставі Указу ПВР від 26 травня 1947 р., після чого, ув'язнення у ВТТ терміном на 25 років стало максимальним покаранням за Указом від 19 квітня 1943 р. (Реабілітовані історією, 2013, с. 583-584).

З метою регулювання режиму утримання тих, кого засудили до «каторги», 11 червня 1943 р. було видано наказ №00968 «Про організацію відділень каторжних робіт при ВТТ НКВС» за підписом Л. Берії, яким визначалося створення при Норильському (для роботи на рудниках, шахтах, кар'єрах і цегельних заводах), Воркутинському (для використання на будівництві вугільних шахт і на підземних роботах у шахтах) та Північно-Східному (Севвостлаг – для видобутку золота і олова) виправно-трудовах таборах, спеціальних табірних відділень, розрахованих на розміщення по 10 000 осіб в кожному. Для важкохворих і непрацездатних осіб у Карагандинському виправно-трудовому таборі був передбачений каторжний відділок (Приказ НКВД СРСР, 11.06.1943).

Система засудження і відправлення на каторжні роботи запрацювала відразу. Чисельність утримуваних у спеціальних ВТТ осіб, яких було засуджено до каторжних робіт активно зростала: на 1 квітня 1945 р. нараховувалося 15 586 осіб; на 1 жовтня 1945 р. – 25 796 людей, з яких 125 – неповнолітні, 2 381 – жінки; на 1 листопада 1946 р. – 59 002 особи; на 1 січня 1947 р. – 60 021; на 1 липня 1947 р. – 55 722; на 1 січня 1951 р. – 62 599 осіб (Пилявець, 2011, с. 93-94). А це у свою чергу викликало потребу збільшення кількості відділень каторжних робіт при виправно-трудовах таборах і унормування їхньої діяльності.

До наказу «Про організацію відділень каторжних робіт при ВТТ НКВС» було розроблено своєрідний додаток – інструкцію «Про порядок утримання засуджених до каторжних робіт в таборах НКВС», що встановлювала окреме розміщення засуджених під охороною, носіння спеціального одягу з розпізнавальними знаками та номером, порядок їх залучення до роботи (посилений конвой, залучення до найважчих робіт, тривалість робочого дня, порівняно з іншими категоріями ув'язнених, збільшувалася на 1 годину та ін.),

міри покарання за відмову від роботи, недовиконання виробничих норм, порушення режиму тощо (Приложение к приказу НКВД СССР № 00968-43). Задля мінімізації порушень і зміцнення дисципліни у середовищі ув'язнених, у 1944 році, у виправно-трудових установах створили спеціальну службу нагляду за поведінкою засуджених (Савчин, 2016, с. 67).

Очевидним було те, що кількість ув'язнених буде швидко зростати, відтак унормування потребували облік і особливості їхнього етапування. Для цього, 17 липня 1943 р., наказом за №001241 було затверджено «Інструкцію з обліку та етапування в'язнів, засуджених до каторжних робіт». Документом передбачалося присвоєння каторжникам особистих номерів, згідно з їхніми обліковими даними у книзі реєстрації засуджених. Номери особових справ включали серії від 001 до 0999 з відповідними літерами. Обов'язковими були позначки «ктр» («каторжні роботи»). Номер нашивали на одяг каторжника, він дублювався у всіх заведених на людину облікових документах (Пилявець, 2011, с. 93; Кокурин, 2001, с. 111-112). Використання номерів замість імен і прізвищ, окрім обліку, мало на меті знеособлення людини та її психологічне приниження.

З другої половини 1946 р., в умовах посилення голоду, функціонування колгоспної системи, найпоширенішим видом протиправних діянь у СРСР, за скоєння яких передбачалася кримінальна відповідальність, стають крадіжки. Це призвело до збільшення серед ув'язнених виправно-трудових установ дрібних розкрадачів. Указами «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного та громадського майна», «Про посилення охорони особистої власності громадян» посилювалися міри покарання за відповідні проступки. Відтепер, за крадіжку декількох колосків, хліба чи яблук, на тривалий термін, могли засудити всіх, хто на це наважувався, навіть неповнолітніх, вдів та інвалідів війни (Пилявець, 2013, с. 148-149). Реальні умови, обставини та мотиви скоєння людьми такого роду вчинків здебільшого не цікавили абсолютно нікого.

24 березня 1947 р. була видана «Інструкція з режиму утримання ув'язнених у виправно-трудових таборах і колоніях МВС СРСР», якою регулювалося правове становище ув'язнених. Серед важливих положень, було те, що засуджених терміном до 3-х років мали

утримувати у виправно-трудовах колоніях, а засуджені на термін від 3-х років мали відбувати покарання у виправно-трудовах таборах. Загальний режим утримання ув'язнених доповнили посиленням, подвійною ізоляцією та охороною і підвищеною дисциплінарною відповідальністю (Уголовно-исполнительное право, 2006, с. 318). Під посилений режим підпадали засуджені за контрреволюційні злочини, розбій, втечу з місць ув'язнення, бандитизм, а також особи, які вчинили рецидивні злочини (Савчин, 2012, с. 78).

Процеси десталінізації, розпочаті після смерті Й. Сталіна, вплинули на розвиток системи виконання кримінальних покарань і запустили процес ліквідації виправно-трудовах таборів. 27 березня 1953 р. Президія Верховної Ради СРСР видала указ про амністію деяких категорій ув'язнених, які вчинили злочини, які не становлять великої небезпеки для держави (Вронська Т., Стяжкіна О., 2021, с. 357). Серед яких: засуджені на термін до 5 років; неповнолітніх віком до 18 років; вагітних та жінок, які мають дітей віком до 10 років; чоловіків старше 55 років і жінок старших 50 років, невиліковно хворі, незалежно від терміну їхнього покарання. Також, йшла мова про пом'якшення покарання, у деяких випадках, та перегляд законодавства в аспекті заміни кримінальної відповідальності на адміністративну, або дисциплінарні стягнення (Указ Президиума, 27.03.1953). Таке рішення було прийняте з огляду на відсутність нагальної необхідності утримувати таку значну кількість осіб у місцях позбавлення/обмеження волі.

Розгорнувся процес передачі спеціалізованих управлінь ГУЛАГу відповідним міністерствам. 22 квітня 1953 р. заступник Міністра внутрішніх справ С. Круглов і Міністр юстиції К. Горшенін підписали акт прийому-передачі ГУЛАГу (Ягунов, 2009, с. 40-41). Відповідно до постанови РМ СРСР №109-65 сс «Про передачу Міністерством юстиції СРСР у підпорядкування МВС СРСР виправно-трудовах колоній і таборів», тогочасні діючі установи виконання покарань перепідпорядковувалися МВС СРСР. Під контролем МВС залишалися тільки табори для утримання особливо небезпечних державних злочинців. Наступним кроком стало те, що у вересні 1953 р. Верховному Суду СРСР, Президією Верховної Ради СРСР було дозволено переглядати справи з рішеннями колегій ОДПУ, «трійок» НКВС та «Особливої наради» при НКВС – МДБ – МВС СРСР (Савчин, 2016, с. 75-76).

18 травня 1954 р. розпорядженням МВС СРСР «Про порядок утримання засуджених до каторжних робіт у табірних підрозділах при ВТТ і УВТТК МВС–УМВС» до решти в'язнів було прирівняно каторжників. Передбачалось встановлення для них режиму утримання, відповідно до діючої у виправно-трудовах таборах і колоніях МВС СРСР загальної інструкції від 27 березня 1947 р. Як зазначають дослідники Р. Пилявець і Ю. Пилявець «на цьому історія каторги у СРСР завершилася» (Пилявець, 2011, с. 104). Система ГУЛАГу поступово вичерпувала себе.

У табірному середовищі наростав спротив. З середини 1940-х до середини 1950-х рр. у таборах відбулося низка страйків, голодувань та повстань в'язнів. Серед найбільш відомих – повстання в Норильську (літо 1953 р.), Воркуті (19 липня – 1 серпня 1953 р.), Кенгірське повстання (1954 р.) та інші (Кравери, 1995, рр. 322-323; Бажан, 2010; Бажан, 2007; Бондарук). В означеному контексті, свого роду унікальним є досвід успішних втеч із найвідоміших гулагівських таборів – Волголагу, Мінлагу, Дубравлагу, українського повстанця, уродженця Рівненщини – Антона Олійника. У 21-річному віці він був засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ та 5 років позбавлення політичних прав (Жив'юк, 2019).

Першу втечу через неможливість прийняття жахливих умов утримання А. Олійник здійснив 15 вересня 1948 р. з табірному пункту Каменнікі Волголагу МВС, майже через тиждень його спіймали, піддали жорстоким тортурам, але лишили живим. 17 серпня 1954 р. цьому відчайдушному чоловіку вдалося друга втеча – з табірному пункту №5 Мінлагу МВС, м. Інта Комі АРСР. Цього разу він зумів дістатися України, побачитися з рідними, однак, у листопаді його знову затримали. Окрім, поновлення 25-річного таборового терміну, суд призначив йому, як «особливо небезпечному злочинцеві», тюремне утримання, яке відбував у Володимирській в'язниці.

12 серпня 1965 р. А. Олійник із товаришем здійснив свою успішну третю втечу з табірному пункту Дубравлагу, однак, в результаті проведення численних спецоперацій, 14 листопада 1965 р. втікачів знайшли, затримали і після кількомісячного слідства засудили до розстрілу, який був виконаний (Жив'юк, 2019). Відтак, приклад Антона Олійника є достатньо показовим при розгляді тоталітарних практик радянської системи, а його слова «хочу бачити

наше й ваше завтра не таким, яким воно є сьогодні», демонструють мотиви його протистояння комуністичному режимові.

Ліквідації системи покарань посприяв і XX з'їзд КПРС, де було засуджено культ особи Й. Сталіна, і після якого розпочалася реорганізація таборів, в'язниць, перегляд умов утримання та праці ув'язнених. Одночасно, це стимулювало початок процесу перегляду справ, в результаті яких звільняли або реабілітовували несправедливо засуджених. Лише впродовж 1956-1957 рр. спеціальна урядова комісія звільнила близько 75% громадян, що постраждали від режиму (Россіхін, 2016, с. 27). Зокрема, Т. Вронська, з посиланням на російського дослідника В. Земскова зазначає, що упродовж 1954-1957 рр., відповідно до Указу Президії Верховної Ради СРСР від 10 березня 1956 р., отримали свободу «60 798 особливо небезпечних державних злочинців, направлених у заслання після відбуття строку покарання в таборах ГУЛАГ» (Вронська, 2019, с. 356).

25 жовтня 1956 р. на базі ГУЛАГу було створене Головне управління виправно-трудових колоній МВС СРСР, а 27 березня 1959 р. – Головне управління місць ув'язнення МВС СРСР, яке діяло до 1 травня 1960 р. – часу його остаточного розформування згідно наказу МВС СРСР №020 від 25 січня 1960 р., Постанови Ради Міністрів СРСР №44-16 і указу Президії ВР СРСР від 13 січня 1960 р. (Шаповал, 2004).

Висновки. Відтак, впродовж 1930-х – першої половини 1950-х рр. основним місцем відбування покарання в СРСР стали виправно-трудові табори, що були складовою об'єднаної централізованої системи під назвою – Головне управління таборів (ГУТАБ/ГУЛАГ). Це був не лише надзвичайно потужний інструмент виконання покарання, ізоляції, основним завданням якого стало використання праці ув'язнів, для реалізації економічних проектів та господарських планів, але й помітний важіль функціонування радянської тоталітарної держави. Діяльність ГУТАБу врегульовувалася значною кількістю нормативних документів різних рівнів, серед яких переважали відомчого характеру, котрі регламентували всі сфери табірної життя і діяльності невільників.

Перспективним напрямом вважаємо дослідження повсякденного життя ув'язнених у виправно-трудових таборах

ГУЛАГу, особистісний вимір умов їхнього утримання та працевикористання.

Подяка. Висловлюємо вдячність членам редакційної колегії журналу та рецензентам за конструктивні зауваження, побажання та консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автори не отримували фінансової підтримки для проведення дослідження й публікації цієї статті.

Джерела та література

Бажан, О. (2010). Норильське повстання 1953. *Енциклопедія історії України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Norylske_povstannia_1953.

Бажан, О. (2007). Кенгірське повстання в'язнів ГУЛАГу 1954. *Енциклопедія історії України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kengirske_povstannya.

Бондарук Л. Воркутинське повстання. *Енциклопедія сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=29704.

Вронська Т. (2019). Повторники: приречені бранці ГУЛУГу (1948-1953 рр.). К.: Темпора, 420 с.

Вронська Т., Стяжкіна О. (2021). Мінусники: покарані простором. К.: Темпора, 456 с.

ГУЛАГ. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%A3%D0%9B%D0%90%D0%93>.

Дулатбеков Н. (2012). Судьба узника Песчаного лагеря. Караганда, 141 с.

Елеуханова С. (2009). История Карлага: охрана, режим и условия содержания заключенных (1930-1956 гг.): автореферат дис. на соиск. уч. ст. к.и.н. Караганда, 30 с.

Жив'юк, А. (2019). Антон Олійник: Нескорена мрія. Науково-документальне видання. Рівне: Дятлик М. 312 с.

Кісь, О. (2017). Українки в ГУЛАГу: вижити, значить перемогти. Львів, 288 с.

Кокурин, А., Моруков, Ю. (2001). ГУЛАГ: структура и кадры. Свободная мысль – XXI. №9. С. 97-122.

Кравери, М. (1995). Кризис ГУЛага: Кенгирское восстание 1954 года в документах МВД. Cahiers du monde russe: Russie, Empire russe, Union soviétique, États indépendants, vol. 36, n. 3, pp. 319-343. URL: https://www.persee.fr/docAsPDF/cmr_1252-6576_1995_num_36_3_2433.pdf.

Музей історії ГУЛАГа. URL: <https://gmig.bm.digital/ontology/265160445994754048/gulag>.

Пенітенціарна система України: історія та сучасність (2013): Видання до 15-ої річниці утворення центрального органу виконавчої влади з питань

виконання покарань / За заг. ред. О. В. Лісіцкова. К.: Державна пенітенціарна служба України. 268 с.

Пилявець, Ю., Пилявець, Р. (2011). Каторга у СРСР (1943–1954 рр.): табори, контингент, умови утримання в'язнів. Український історичний журнал. 2011. №2. С. 91-105.

Пилявець, Ю., Пилявець, Р. (2013). Виправно-трудові табори та колонії на території УРСР в умовах голоду 1946-1947 рр. Український історичний журнал. №6. С. 147-161.

Постановление СНК СССР «Об утверждении положения об исправительно-трудовых лагерях». 07.04.1930. Архив Александра Н. Яковлева. URL: <https://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/1009086>.

Приказ НКВД СССР от 11 июня 1943 года №00968 «Об организации отделений каторжных работ при исправительно-трудовых лагерях НКВД». Викитека. URL: <https://cutt.ly/2finXkD>.

Приложение к приказу НКВД СССР № 00968-43 г. «Инструкция о порядке содержания осужденных к каторжным работам в лагерях НКВД». Викитека. URL: <https://cutt.ly/2finXkD>.

Реабілітовані історією. Рівненська область (2013) / редкол. тому (співгол.: М. Кривко, О. Губанов, відп. секр. А. Жив'юк); упоряд.: О. Білоконь, Р. Давидюк, А. Жив'юк (кер.) та ін. Кн. 3. Рівне: ПП ДМ. 620 с.

Россіхін, В. (2012). Правове регулювання режиму у виправно-трудових таборах у процесі ствердження командно-адміністративної системи в СРСР (1929-1938 рр.). Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. №4(59). Ч. 1. С. 154-162.

Россіхін, В. (2016). Роль та місце пенітенціарних установ в Радянській моделі державності України. Автореферат дис. док. ю. н. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. Харків. 40 с.

Савчин Г. (2012). Становлення й основні етапи розвитку радянської системи виконання кримінальних покарань на території України (перша половина ХХ ст.). Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. №4. С. 71-81.

Савчин, Г. (2016). Система виконання покарань у західних областях України в період 1944–1953 рр. Львів: ЛьвДУВС. 200 с.

Уголовно-исполнительное право России: теория, законодательство, международные стандарты, отечественная практика конца XIX – начала XXI века. (2006). 3-е изд., перер. и доп. / под. ред. А. И. Зубкова. М.: Норма. 720 с.

Указ Президиума Верховного Совета СССР от 19.04.1943 г. «О мерах наказания для немецко-фашистских злодеев, виновных в убийствах и

истязаниях советского гражданского населения и пленных красноармейцев, для шпионов, изменников родины из числа советских граждан и для их пособников». Викитека. URL: <https://cutt.ly/xfidzuT>.

Указ Президиума ВС СССР от 27 марта 1953 года. Викитека. URL: <https://cutt.ly/KfoqewA>.

Шаповал, Ю. (2004). ГУЛАГ. Енциклопедія історії України. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Gulag>.

Ягунов, Д. (2009). Пенітенціарна система України: історичний розвиток, сучасні проблеми та перспективи реформування. Вид. 3-є, перероб. та доповн. Одеса: Фенікс. 316 с.

References

Bazhan, O. (2010). Norylske povstannia 1953. Entsyklopediia istorii Ukrainy. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Norylske_povstannia_1953 [in Ukrainian].

Bazhan, O. (2007). Kenhirske povstannia v'iazniv HULAHu 1954. Entsyklopediia istorii Ukrainy. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kengirske_povstannya [in Ukrainian].

Bondaruk, L. Vorkutynske povstannia. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=29704 [in Ukrainian].

Vronska, T. (2019). Povtornyky: pryrecheni brantsi HULAHu (1948-1953 rr.). K.: Tempora, 420 s. [in Ukrainian].

Vronska, T., Stiazhkina, O. (2021). Minusnyky: pokarani prostorem. K.: Tempora, 456 s. [in Ukrainian].

HULAH. Vikipediia. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%A3%D0%9B%D0%90%D0%93> [in Ukrainian].

Dulatbekov, N. (2012). Sudba uznika Peschanogo lagerya. Karaganda, 141 s. [in Russian].

Yeleukhanova, S. (2009) Istoriya Karlaga: okhrana, rezhim i usloviya sodержaniya zaklyuchennykh (1930-1956 gg.): avtoreferat dis. na soisk. uch. st. k.i.n. Karaganda, 30 s. [in Russian].

Zhyv'iuk, A. (2019). Anton Oliinyk: Neskorena mriia. Naukovo-dokumentalne vydannia. Rivne: Diatlyk M. 312 s. [in Ukrainian].

Kis, O. (2017). Ukrainky v HULAHu: vyzhyty, znachyt peremohty. Lviv, 288 s.

Kokurin, A., Morukov, Yu. (2001). GULAG: struktura i kadry. Svobodnaya mysl – XXI. №9. S. 97-122 [in Russian].

Kraveri, M. (1995). Krizis GULaga: Kengirskoe vosstanie 1954 goda v dokumentakh MVD. Cahiers du monde russe: Russie, Empire russe, Union soviétique, États indépendants, vol. 36, n. 3, pp. 319-343. URL: https://www.persee.fr/docAsPDF/cmr_1252-6576_1995_num_36_3_2433.pdf [in Russian].

Muzey istorii GULAGa. URL:
<https://gmig.bm.digital/ontology/265160445994754048/gulag> [in Russian].

Penitentsiarna systema Ukrainy: istoriia ta suchasnist (2013): Vydannia do 15-oi richnytsi utvorennia tsentralnogo orhanu vykonavchoi vlady z pytan vykonannia pokaran / Za zah. red. O. V. Lisitskova. K.: Derzhavna penitentsiarna sluzhba Ukrainy. 268 s. [in Ukrainian]

Pyliavets, Yu., Pyliavets, R. (2011). Katorha u SRSR (1943–1954 rr.): tabory, kontynhent, umovy utrymanna v'iazniv. Ukrainnyi istorychnyi zhurnal. 2011. №2. S. 91-105 [in Ukrainian].

Pyliavets, Yu., Pyliavets, R. (2013). Vypravno-trudovi tabory ta kolonii na terytorii URSR v umovakh holodu 1946-1947 rr. Ukrainnyi istorychnyi zhurnal. №6. S. 147-161 [in Ukrainian].

Postanovlenie SNK SSSR «Ob utverzhenii polozheniya ob ispravitelno-trudovykh lageryakh». 07.04.1930. Arkhiv Aleksandra N. Yakovleva. URL: <https://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/1009086> [in Russian].

Prikaz NKVD SSSR ot 11 iyunya 1943 goda №00968 «Ob organizatsii otdeleniy katorzhnykh robot pri ispravitelno-trudovykh lageryakh NKVD». Vikiteka. URL: <https://cutt.ly/2finXkD> [in Russian].

Prilozhenie k prikazu NKVD SSSR № 00968-43 g. «Instruktsiya o porядke sodержaniya osuzhdennykh k katorzhnym robotam v lageryakh NKVD». Vikiteka. URL: <https://cutt.ly/2finXkD> [in Russian].

Reabilitovani istoriieiu. Rivnenska oblast (2013) / redkol. tomu (spivhol.: M. P. Kryvko, O. V. Hubanov, vidp. sekr. A. A. Zhyv'iuk); uporiad.: O. A. Bilokon, R. P. Davydiuk, A. A. Zhyv'iuk (ker.) ta in. Kn. 3. Rivne: PP DM. 620 s. [in Ukrainian].

Rossikhin, V. (2012). Pravove rehuliuвання rezhymu u vypravno-trudovykh taborakh u protsesi stverdzhennia komandno-administrativnoi systemy v SRSR (1929-1938 rr.). Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu vnutrishnikh sprav. №4(59). Ch. 1. S. 154-162 [in Ukrainian].

Rossikhin, V. (2016). Rol ta mistse penitentsiarnykh ustanov v Radianskii modeli derzhavnosti Ukrainy. Avtoreferat dys. dok. yu. n. 12.00.01 – teoriia ta istoriia derzhavy i prava; istoriia politychnykh i pravovykh vchen. Kharkiv. 40 s. [in Ukrainian].

Savchyn, H. (2012). Stanovlennia y osnovni etapy rozvytku radianskoi systemy vykonannia kryminalnykh pokaran na terytorii Ukrainy (persha polovyna XX st.). Naukovi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav. №4. S. 71-81 [in Ukrainian].

Savchyn, H. (2016). Systema vykonannia pokaran u zakhidnykh oblastiakh Ukrainy v period 1944–1953 rr. Lviv: LvDUVS. 200 s. [in Ukrainian].

Ugolovno-ispolnitelnoe pravo Rossii: teoriya, zakonodatelstvo, mezhdunarodnye standarty, otechestvennaya praktika kontsa KhIKh – nachala

KhKhI veka. (2006). 3-e izd., perer. i dop. / pod. red. A. I. Zubkova. M.: Norma. 720 s. [in Russian].

Ukaz Prezidiuma Verkhovnogo Soveta SSSR ot 19.04.1943 g. «O merakh nakazaniya dlya nemetsko-fashistskikh zlodeev, vinovnykh v ubiystvakh i istyazaniyakh sovetskogo grazhdanskogo naseleniya i plennykh krasnoarmeytsev, dlya shpionov, izmennikov rodiny iz chisla sovetskikh grazhdan i dlya ikh posobnikov». Vikiteka. URL: <https://cutt.ly/xfidzuT> [in Russian].

Ukaz Prezidiuma VS SSSR ot 27 marta 1953 goda. Vikiteka. URL: <https://cutt.ly/KfoqewA> [in Russian].

Shapoval, Yu. (2004). HULAH. Entsyklopediia istorii Ukrainy. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Gulag> [in Ukrainian].

Yahunov, D. (2009). Penitentsiarna systema Ukrainy: istorychnyi rozvytok, suchasni problemy ta perspektyvy reformuvannia. Vyd. 3-ie, pererob. ta dopovn. Odesa: Feniks. 316 s. [in Ukrainian].

**Danylchuk V., Mykhalchuk R. LAW REGULATIONS OF THE
PENITENTIARY SYSTEM FUNCTIONING IN THE GULAG
CORRECTIONAL LABOR CAMPS**

Abstract

The article attempts to analyze the fundamentals of the functioning of the punishment system in the GULAG correctional labor camps in the 1930-50s, considering them as a tool of totalitarian practices in the USSR. The research reveals that in the 1930-50s, the main places of imprisonment in the USSR were correctional labor camps, which were part of a centralized system – the Chief Administration of the Camps (GULAG) government agency.

This system was not only a powerful tool for the execution of punishment and imprisonment, the main task of which was the use of prisoners' labor to implement economic projects and plans, but also an important element of the functioning of the Soviet totalitarian state. The activities of the GULAG were regulated primarily by departmental documents. A significant number of them regulated the penitentiary system of the USSR.

The activities of the GULAG were regulated primarily by departmental documents, including “Regulations on correction and labor camps of the OGPU USSR”, Provisional instructions on the detention of prisoners adopted in 1939 and 1940, Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR “On punishment for Nazi criminals guilty of murder and torture of Soviet civilians and captured Red Army soldiers, for spies and traitors of the Motherland from among Soviet citizens and their accomplices” (1943), “Instruction on the registration and transfer of prisoners sentenced to hard labor” (1943), “Instruction on the regime of detention of prisoners in correction and labor camps and prisons of the USSR Ministry of Internal Affairs” (1947), Decree of

the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR on amnesty of certain categories of prisoners (1953), Order of the Ministry of Internal Affairs of the USSR "On the procedure for detention of convicted persons in forced labor camps" (1954) and others. Thus, for the operation of the penitentiary system in the USSR, a significant number of normative documents were developed; they regulated the penitentiary system and supported the functioning of the totalitarian state.

Key words: *GULAG, correctional labor camps, "enemy of the people", penitentiary system, USSR.*

**Danylczuk V., Mykhalczuk R. PODSTAWY PRAWNE
FUNKCJONOWANIA SYSTEMU KAR W POPRAWCZYCH OBOZACH
PRACY GUŁAG**

Strzeszczenie

W artykule naukowym podjęto próbę analizy podstaw funkcjonowania systemu realizacji kar w poprawczych obozach pracy GUŁAG w latach 30-50. XX wieku jako narzędzia praktyk totalitarnych w ZSRR. Zaobserwowano, że w latach 30-50. głównym miejscem karania w ZSRR były poprawcze obozy pracy, które były elementem scentralizowanego systemu – Głównego Zarządu Poprawczych Obozów Pracy (GUTAB/GUŁAG), który był potężnym narzędziem wykonywania kary, izolacji w celu wykorzystania pracy więźniów dla realizacji projektów gospodarczych i planów rozwojowych, ale także istotnym czynnikiem funkcjonowania radzieckiego państwa totalitarnego. Działalność GUTAB była uregulowana przede wszystkim na podstawie dokumentów resortowych, duża część, których określała system penitencjarny ZSRR.

Słowa kluczowe: *GUTAB/GUŁAG, poprawcze obozy pracy, „wrogowie ludu”, system penitencjarny, ZSRR.*

Статтю надіслано до редколегії 25.03.2022 р.
Статтю рекомендовано до друку 12.04.2022 р.